

การสืบค้น และจัดระบบการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณของวัด และการถ่ายทอด
ภูมิปัญญาภาคเหนือตอนล่าง เพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้
ในท้องถิ่นของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง

The Searching and the System of Ancient Scriptures Conservation in
Monasteries and Transmitting Local of Lower Northern Part to Create
the Local Learning Resource in the Lower
Northern Provincial Cluster

พระมหาธนกร กิตติปัญญา*

Received: April 10, 2018

Revised: August 14, 2018

Accepted: September 21, 2018

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการศึกษาในภาคสนาม (Field Study) เพื่อการดำเนินการวิจัย การสืบค้นการจัดระบบการอนุรักษ์และการปริวรรตเอกสารคัมภีร์โบราณของวัดและการถ่ายทอดภูมิปัญญาภาคเหนือตอนล่าง เพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นของจังหวัดเพชรบูรณ์ นครสวรรค์ การดำเนินการวิจัยและการสืบค้น การจัดระบบการอนุรักษ์ และการปริวรรตคัมภีร์โบราณภาคเหนือตอนล่าง

ผลการวิจัย พบว่า

1. ได้ศึกษารวบรวม และจัดหมวดหมู่เอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคเหนือตอนล่าง ใน 2 จังหวัด คือ (1) จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 2 วัด คือวัดเขาแก้ว ได้ดำเนินการคัดแยกคัมภีร์ เป็นมัตรวมได้ 456 มัด เบื้องต้นได้ทำการคัดแยกคัมภีร์เป็นมัดและนับจำนวนได้ 7,221 ผูก พร้อมกับทำการแยกฉบับ จัดทำบัญชีคัมภีร์โบราณ เป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับคัมภีร์โบราณ ได้ดำเนินการจัดทำทะเบียนคัมภีร์โบราณ และดำเนินการอนุรักษ์เบื้องต้น โดยเริ่มจากการ นำคัมภีร์โบราณออกมาทำความสะอาด ตรวจสอบสภาพ และวัดบ้านแก่ง ได้ดำเนินการคัดแยกคัมภีร์เป็นมัตรวมได้ 147 มัด 1647 ผูก เบื้องต้นได้ทำการคัดแยกคัมภีร์เป็นมัดและนับจำนวนผูก แยกตามหมวดได้ 11 หมวด ดังนี้ 1. หมวดคัมภีร์ 2. หมวด

* งานวิจัยสถาบันพุทธศาสตร์ มจร, โดยพระมหาธนกร กิตติปัญญา และ นายณรุณ กุลผาย อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์พ่อขุนผาเมือง เพชรบูรณ์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 91 ถนนพิทักษ์ ตำบลหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ 67110 โทร. 09-4553-9962

คณิตศาสตร์ 3. หมวดจดหมายเหตุ 4. หมวดเบ็ดเตล็ด 5. หมวดตำราแปรธาตุ 6. หมวดตำรา
เวชศาสตร์ 7. หมวดตำราไสยศาสตร์ 8. หมวดตำราโหราศาสตร์ 9. หมวดธรรมคดี 10. หมวด
วรรณคดี 11. หมวดอักษรศาสตร์ 5 เล่ม และรวมหนังสือสมุดไทย พร้อมกับ ทำการแยกฉบับ
และใช้ผ้าห่อคัมภีร์นำเก็บใส่ตู้ (2) จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 4 วัด คือ 1. วัดโฆษา ได้ดำเนินการ
คัดแยกคัมภีร์เป็นมัดรวมได้ 163 มัด 2. วัดท่ากกแก ได้ดำเนินการคัดแยกคัมภีร์เป็นมัดรวมได้
46 มัด 3. วัดราษฎร์ประดิษฐ์วราราม ได้ดำเนินการคัดแยกคัมภีร์เป็นมัดรวมได้ 59 มัด (4) วัด
โพธิ์กลาง ได้ดำเนินการคัดแยกคัมภีร์เป็นมัดรวมได้ 28 มัด ทุกวัดได้ทำการคัดแยกคัมภีร์เป็นมัด
และนับจำนวนผูก พร้อมกับทำการแยกฉบับและใช้ผ้าห่อคัมภีร์นำใส่ตู้

2. พัฒนาระบบการสืบค้นและตรวจนับคัมภีร์โบราณทางพระพุทธ ศาสนาของวัดในเขตภาคเหนือตอนล่าง

การพัฒนาบัญชีบริการคัมภีร์โบราณ เป็นบัญชีของคัมภีร์โบราณที่เจ้าหน้าที่ได้ทำ
การลงทะเบียนคัมภีร์โบราณเรียบร้อยแล้ว เพื่อให้บริการแก่นักศึกษาและประชาชนทั่วไปทั้งชาว
ไทยและชาวต่างประเทศ ผู้ได้รับอนุญาตให้เข้าศึกษาค้นคว้าตามระเบียบบริการบริการเอกสาร
โบราณ

3. ได้ส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพระพุทธ
ศาสนาและวัฒนธรรมของวัดในเขตภาคเหนือตอนล่างในจังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 2 วัด คือ
อนุรักษ์คัมภีร์โบราณ แบบยั่งยืน ฉบับวัดโฆษา เป้าหมายหลัก คือ ทำอย่างไรประชาชนมีความสุข
ด้วยการประพฤติธรรม และนำความสุขนั้นเผยแพร่ต่อคนรุ่นหลังได้รับความสุขนั้นอย่างต่อเนื่อง
และยั่งยืน ทั้งนี้ทางวัดโฆษาได้มีนโยบายตาม กลยุทธ์ในการดำเนินงาน ซึ่งจะขอขยายความดังนี้
1. ด้านการสร้างตระหนักรู้ในการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณ 2. ด้านการบริหารจัดการอย่างเป็น
ระบบ 3. การอนุรักษ์ (สมาธิ) โดยเป้าหมายเพื่อให้ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์คัมภีร์โบ
ราณ และเข้า ถึงเนื้อหาในคัมภีร์ธรรม 4. ด้านการจัดทำแหล่งเรียนรู้และสร้างเครือข่าย 5. ด้าน
การถ่ายทอดและเผยแพร่ กระบวนการอนุรักษ์ฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของวัดท่ากกแก
บ้านท่ากกแก ได้รับความร่วมมือจากผู้สูงอายุในหมู่บ้าน นอกจากนี้ ยังได้ชักชวนกลุ่มผู้นำชุมชน
เยาวชน และหน่วยงานภาครัฐ ที่เข้ามาเป็นกลุ่มขับเคลื่อนในการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาท
ผึ้ง ก็ถือเป็นกำลังหลักในการเข้ามาผลักดันกระบวนการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของ
ชุมชนบ้านท่ากกแก ให้เป็นที่รู้จักของชาวจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้มีขั้นตอนในการฟื้นฟูงานประเพณี
แห่ปราสาทผึ้ง ตามคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ได้ ปวิวรรตคัมภีร์อานิสงส์ปราสาทผึ้งอักษร
ธรรมอีสานเป็น ภาษาบาลีและภาษาไทยกลาง

คำสำคัญ : การอนุรักษ์, การถ่ายทอด, ภูมิปัญญาภาคเหนือตอนล่าง, แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น

1. บทนำ

ภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทยมีที่ตั้งอยู่ภูมิภาคตอนกลางของไทย ครอบคลุมพื้นที่แห่งที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งอยู่กึ่งกลางระหว่างภาคเหนือ ภาคอีสานกับภาคกลาง หลักฐานโบราณสถาน โบราณวัตถุในดินแดนประเทศไทย ทำให้เราได้ทราบว่าอารยธรรมอินเดีย ได้หลังไหลแผ่เข้ามายังดินแดนประเทศไทย ตั้งแต่ครั้งพุทธศตวรรษที่ 6-7 ชาวอินเดียเรียกประเทศไทยว่า "ดินแดนสุวรรณภูมิ" และได้เข้ามาตั้งหลักแหล่งในแหลมอินโดจีนพร้อมทั้งได้นำ วัฒนธรรมและศาสนา คือ ศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนา เข้ามาเผยแพร่ด้วย ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 7 ถึง 11 ตามหลักฐานจากจดหมายเหตุของจีนว่ามีอาณาจักร "ฟูนัน" ตั้งอยู่แถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนใต้ และได้แผ่อำนาจเขตไปทางทิศตะวันตกถึงแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาด้วย เมื่ออาณาจักร "ฟูนัน" สลายตัวในต้นพุทธศตวรรษที่ 12 แล้ว ในดินแดนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาได้เกิดอาณาจักรที่สำคัญทางพุทธศาสนาขึ้น ชื่อว่า อาณาจักรทวารวดี

ในช่วงเวลานี้มีการใช้อักษรจารึกข้อความต่าง ๆ บนศิลา ฐานพระพุทธรูปธรรมจักร และพระพิมพ์ดินเผา ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนาพุทธ เช่น บนพระพิมพ์ดินเผาจะจารึกคาถา เย ธมมา จุดประสงค์ในการทำเพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนา ส่วนจารึกอื่น ๆ ที่พบล้วนแล้วแต่เป็นจารึกเรื่องราวที่เกี่ยวกับศาสนาเกือบทั้งสิ้น ตัวอักษรที่ใช้เป็นรูปแบบอักษรแบบอินเดียทางใต้ ส่วนภาษามีทั้งภาษาบาลี สันสกฤต และภาษามอญโบราณ (เช่น จารึกบนเสาแปดเหลี่ยมพบที่ศาลพระกาฬ จารึกหลักที่ 18 จารึกบนฐานพระพุทธรูปยืน พบที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ อำเภอมืองลพบุรี และจารึกบนเสาแปดเหลี่ยมพบที่เมืองชัยจำปา อำเภอนครหลวง ฯลฯ) ภูมิศาสตร์ในเขตภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย ลักษณะทางกายภาพนั้นเป็นพื้นที่ราบลุ่มแบบท้องกระทะ ประกอบด้วยเนินเขา ป่า และที่ราบเป็นตอนๆสลับกันไป พื้นที่มีลักษณะลาดชันจากเหนือลงไปได้ ตอนเหนือมีทิวเขาสูง ตอนกลางเป็นพื้นที่ราบและมีเทือกเขาขนาบกันไปทั้งสองข้างมีลักษณะเป็นรูปเกือกม้า มีแม่น้ำป่าสักเป็นแม่น้ำสายสำคัญโดยไหลจากจังหวัดเลย เพชรบูรณ์ ผ่านไปสู่จังหวัดลพบุรี สระบุรี และพระนครศรีอยุธยา ลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยาตามลำดับ จึงส่งผลให้พื้นที่มีทรัพยากรธรรมชาติมากมาย ดินมีสภาพอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกพืชทำการเกษตร รวมทั้งส่งเสริมปัจจัยการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

กล่าวถึงหลักฐานทางประวัติศาสตร์เมืองเพชรบูรณ์นั้นเริ่มจาก ชื่อของจังหวัดเพชรบูรณ์ เมื่อครั้งโบราณน่าจะชื่อว่าเมือง "เพชบุระ" ตามที่ปรากฏในจารึกลานทองคำ ที่พบจากเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ วัดมหาธาตุ ซึ่งหมายถึงเมืองแห่งพืชพันธุ์ธัญญาหาร แต่ในระยะหลังต่อมาแปรเปลี่ยนเป็น "เพชรบูรณ์" บริเวณที่ปรากฏร่องรอยในสมัยก่อนประวัติศาสตร์นั้น พบหลายพื้นที่ของจังหวัด ได้แก่ ด้านทิศตะวันตกที่อำเภอมังป่อง อำเภอนนแดน พบเครื่องมือเครื่องใช้ประเภทหินขัด เช่น กำไลหิน และขวานหิน กำหนดอายุอยู่ในราว 3,000 - 4,000 ปีมาแล้ว ด้านทิศใต้ที่อำเภอบึงสามพัน อำเภอวิเชียรบุรี และที่อำเภอศรีเทพ ซึ่งมีเมืองโบราณศรี

เทพ เป็นเมืองที่มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน รวมทั้งเป็นเมืองโบราณในยุคต้นประวัติศาสตร์ที่มีขนาดใหญ่และเก่าแก่ที่สุดในจังหวัดเพชรบูรณ์ มีอายุเก่าแก่ไปกว่า 2,000 ปี และยังถือได้ว่าแหล่งโบราณคดีที่พบบริเวณนี้มีวัฒนธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับชุมชนโบราณในจังหวัดลพบุรีและบริเวณลุ่มแม่น้ำป่าสักอีกด้วย

บริเวณด้านทิศเหนือที่อำเภอหล่มสัก อำเภอหล่มเก่า และอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ ในปัจจุบันได้พบหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์เช่นเดียวกัน ทั้งชิ้นส่วนโครงกระดูกมนุษย์ที่ฝังร่วมกับสิ่งของเครื่องใช้ เครื่องประดับทำจากโลหะ แก้ว หิน และพบตะกรันโลหะ ซึ่งเป็นหลักฐานทางด้านโลหกรรมในพื้นที่แถบนี้ ต่อมาเมื่อมนุษย์รู้จักการใช้ตัวอักษรแล้ว ได้ถือได้ว่าเข้าสู่ช่วงสมัยประวัติศาสตร์ โดยอาจเริ่มนับตั้งแต่ สมัยที่รับวัฒนธรรมทวารวดี หลักฐานที่ปรากฏชัดเจนในช่วงนี้ได้แก่ที่เมืองศรีเทพ ซึ่งเป็นเมืองโบราณที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ และมีร่องรอยการติดต่อสัมพันธ์กับแหล่งชุมชน ซึ่งมีวัฒนธรรมแบบทวารวดีในที่ราบลุ่มแม่น้ำป่าสักและแม่น้ำเจ้าพระยา มีศาสนสถานที่เป็นสถูปเจดีย์เนื่องในศาสนาพุทธ เช่น เขาค้างใน และเขาค้างนอก โบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ทั้งธรรมจักร พระพุทธรูป และพระโพธิสัตว์จำนวนมาก มีจารึกอักษรปัลลวะและหลังปัลลวะ จารึกเนื้อหาเกี่ยวศาสนาเป็นส่วนใหญ่ มีอายุอยู่ในช่วง 1,200 – 1,400 ปีมาแล้ว ในช่วงประมาณ 800 – 900 ปีมาแล้ว อิทธิพลของเขมรได้แผ่มาถึงเมืองศรีเทพเช่นเดียวกันกับ เมืองโบราณในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของประเทศไทย มีรูปเคารพและปราสาทอิทธิพลเขมรสร้างขึ้นเนื่องในศาสนาฮินดู เช่น ปราสาทศรีเทพ ปราสาทสองพี่น้อง และปราสาทฤาษี จนกระทั่งถึงรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 กษัตริย์แห่งเขมรที่แผ่ขยายอำนาจมาถึงยังดินแดนแถบนี้ เมืองศรีเทพก็เจริญอยู่เป็นช่วงสุดท้าย และหลังจากนั้นร่องรอยของเมืองเมืองนี้ก็ไร้ซากหายไป

การค้นพบคาถา เย ธมมาฯ และหลักอริยสัจ ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาอันสะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจหลักธรรมของผู้นับถือในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี การค้นพบหลักฐานเหล่านี้เป็นการค้นพบของนักภาษาโบราณได้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมไว้เท่านั้น แต่ถึงหากมีการสำรวจศึกษาอย่างละเอียดถี่ถ้วนในบริเวณภาคเหนือตอนล่าง ของประเทศไทยอาจจะทำให้ได้หลักฐานและข้อมูลรายละเอียดมากกว่าเดิมด้วยเช่นกัน กรณีตัวอย่างที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ตั้งโครงการลำนาคคีขึ้นมาเพื่อสร้างศูนย์ความเป็นเลิศทางลำนาคคี คณะนักวิจัยจากสถาบันวิจัยสังคมและเครือข่ายเห็นว่า เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งทั้งเป็นเวลาอันเหมาะสมแล้วที่จะได้ลงมือทำการสืบค้น อนุรักษ์ศึกษาคัมภีร์โบราณอย่างละเอียดที่สุด ทำรายการลงทะเบียนทุกอย่างที่พบอย่างเป็นระบบตามหลักวิชาการ จากแหล่งต่างๆที่ยังไม่ได้สำรวจ และทำกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ค้นพบในแหล่งนั้นๆ ทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน ให้ชุมชนได้ตระหนักเห็นความสำคัญและอนุรักษ์นำความรู้ที่เป็นประโยชน์มาปรับใช้ สืบสานภูมิปัญญาของบรรพชนสืบไปสู่อนุชนรุ่นหลัง ด้วยข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่า มีความจำเป็นและเป็นประโยชน์ที่จะทำการสืบค้น อนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณภาคเหนือตอนล่าง ทำดัชนีการสืบค้น

อย่างเป็นระบบ และถ่ายสำเนาเอกสารคัมภีร์โบราณที่ไม่ซ้ำซ้อนกับแหล่งข้อมูลเดิมที่มีอยู่แล้ว เป็นการเพิ่มฐานข้อมูลใหม่เข้าสู่ระบบอย่างต่อเนื่อง เพื่อทำการถ่ายทอดภูมิปัญญาภาคเหนือตอนล่าง และสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นที่ภูมิปัญญาภาคเหนือตอนล่างนั้นเก็บรักษาไว้ ด้วยกิจกรรมต่างๆ เช่น การสัมมนา การฝึกอบรม ถ่ายทอดความรู้ด้านการอ่านวรรณกรรมอักษรโบราณภาคเหนือตอนล่าง และกระตุ้นการทำวิจัยเรื่องที่จะเป็นผลประโยชน์ต่อสังคมต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษารวบรวม และจัดหมวดหมู่เอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคเหนือตอนล่าง

2.2 เพื่อพัฒนาระบบการสืบค้นและตรวจค้นคำของเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคเหนือตอนล่าง

2.3 เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของวัดในเขตภาคเหนือตอนล่าง

3. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการศึกษาในภาคสนาม (Field Study) เพื่อศึกษาการสืบค้นการจัดระบบการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณของวัดและการถ่ายทอดภูมิปัญญาภาคเหนือตอนล่าง เพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นของจังหวัดเพชรบูรณ์ นครสวรรค์ โดยมีวิธีการดำเนินการดังนี้

1.3.1 ในการดำเนินการวิจัยและการสืบค้น การจัดระบบการอนุรักษ์ และการปริวรรตคัมภีร์โบราณภาคเหนือตอนล่างผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนและหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

1) ตั้งคณะทำงาน ระดมความคิดเห็นปรึกษาหารือ การวางกรอบในการคัดเลือกวัด และชุมชนให้ชัดเจน จำนวน 6 วัด ในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ นครสวรรค์

2) ค้นคว้าสืบค้นและจัดระบบการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณของวัดและการถ่ายทอดภูมิปัญญาภาคเหนือตอนล่าง เฉพาะจำนวน 6 วัด ในจังหวัดเพชรบูรณ์ นครสวรรค์ที่ได้คัดเลือกวัดที่มีเอกสารโบราณแต่ยังขาดการสำรวจอย่างเป็นระบบ

3) ทำการทำทะเบียนรายการ ทำดัชนีการสืบค้นอย่างเป็นระบบ และถ่ายสำเนาคัมภีร์โบราณที่ไม่ซ้ำซ้อนกับแหล่งข้อมูลเดิมที่มีอยู่แล้ว เป็นการเพิ่มฐานข้อมูลใหม่เข้าสู่ระบบสืบค้นอย่างต่อเนื่องและเก็บรักษาตามเดิม

4) นำต้นฉบับตัวเขียนคัมภีร์โบราณของวัดภาคเหนือตอนล่าง จำนวน 2 วัด ๆ ที่ได้คัดเลือกไว้ ในจังหวัดเพชรบูรณ์ปริวรรตทั้ง 2 ผูก เป็นอักษรบาลีอักษรไทย หรือภาษาไทยน้อย ปัจจุบัน

5) ศึกษาเทียบเคียงลักษณะตัวอักษรที่จาร ความบกพร่องของการสะกดคำ ความผิดพลาดทางหลักไวยากรณ์ และสภาพความสมบูรณ์ทางกายภาพของคัมภีร์ใบลานต้นฉบับตัวเขียนทั้ง 2 ผูก

6) ในคัมภีร์ใบลานภาคเหนือตอนล่าง ทั้งที่เป็นสำนวนภาษาบาลีและเป็นสำนวนภาษาไทยน้อย จะทำการคัดเลือกคำหรือข้อความที่ถูกต้องเหมาะสมที่สุดจากต้นฉบับทั้ง 2 ผูกมาใช้ในการตรวจสอบครั้งนี้

1.3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสืบค้น การจัดระบบอนุรักษ์ และการปริวรรตคัมภีร์ใบลานของวัดภาคเหนือตอนล่าง

4. สรุปผลการวิจัย

4.1 ได้ศึกษารวบรวม และจัดหมวดหมู่เอกสารคัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคเหนือตอนล่าง ใน 2 จังหวัด คือ

1. จังหวัดนครสวรรค์ ได้การจัดทำทะเบียนคัมภีร์ใบลานทางพระพุทธ ศาสนา 2 วัด คือ

1.1 วัดเขาแก้ว เป็นวัดที่เก่าแก่มากวัดหนึ่ง สร้างขึ้นในราว พ.ศ. 1900 สมัยสุโขทัย มีนามตามชื่อภูเขาที่วัดตั้งอยู่ ชาวบ้านมักเรียก “วัดนอก” ภูเขาที่วัดตั้งอยู่นี้มีหินบางก้อนมีลักษณะเป็นแก้วใส และมีสีสันต่างๆ มีคนนำไปเจียรระไนทำเป็นเครื่องประดับ ซึ่งเรียกกันว่า “วัดแก้วโป่งขาม” และที่ภูเขานี้มีถ้ำกว้างใหญ่อยู่ถ้ำหนึ่งมีปากถ้ำเป็นปล่องยาวประมาณ 500 เมตร ภายในถ้ำมีทรัพย์สมบัติและโคแก้วหน้าเด่นตัวใหญ่อยู่ตัวหนึ่ง ตาของโคเป็นแก้วส่องแสงประกาย ได้ดำเนินการตัดแยกคัมภีร์ เป็นมัดรวมได้ 456 มัด เบื้องต้นได้ทำการตัดแยกคัมภีร์เป็นมัดและนับจำนวนได้ 7,221 ผูก พร้อมทั้งทำการแยกฉบับและใช้ผ้าห่อคัมภีร์นำใส่ตู้

จัดทำบัญชีคัมภีร์ใบลาน เป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับคัมภีร์ใบลาน ได้ดำเนินการจัดทำทะเบียนคัมภีร์ใบลาน และดำเนินการอนุรักษ์เบื้องต้น โดยเริ่มจากการ นำคัมภีร์ใบลานออกมาทำความสะอาด ตรวจสอบสภาพ เรียงอังกา (หน้าคัมภีร์ใบลาน) ใส่ปกหน้า ปกหลัง เปลี่ยนสายสนองที่เปื่อยขาด หรือชำรุด อ่านคัดแยกประเภทอักษร เช่น อักษรขอม ไทย มอญ พม่า ธรรมล้านนา และธรรมอีสาน เป็นต้น ภาษา เช่น บาลี สันสกฤต ไทย ไทยล้านนา และไทยอีสาน เป็นต้น และเนื้อหาตามหมวดหมู่คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่เป็นส่วนพระพุทธพจน์ (บาลี) อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา นวฎีกา โยชนา และคัมภีร์ เป็นต้น แล้วจึงจัดทำบัญชีคัมภีร์ใบลานโดยให้รายละเอียดเกี่ยวกับ มัดที่ เลขที่ ชื่อเรื่อง (ชื่อแบบฉบับการตั้งชื่อคัมภีร์ ตามหลักเกณฑ์การจัดหมวดหมู่ และเรียกชื่อหนังสือประเภทตัวเขียนทางพระพุทธศาสนา ชื่อเรื่องตามที่ปรากฏที่หน้าปกคัมภีร์ บอกจำนวนคัมภีร์ (ผูก) บอกอักษร ภาษา ฉบับ (เช่น ฉบับทองทิพย์ ฉบับล่องชาด, ชาดทิพย์, ล่องรัก, รักทิพย์ และฉบับลานดิบ เป็นต้น) ลักษณะไม้ประกบ (ไม้ที่ใช้ประกบคัมภีร์ใบลานหลายๆ ผูกรวมกัน) เช่น ไม้ประกบธรรมดา รักทิพย์ปิด

ทอง ทองทึบ เป็นต้น และหมายเหตุไว้เป็นหลักฐาน เพื่อบันทึกข้อมูลและ รายละเอียดของคัมภีร์ไบเบิลที่พิเศษออกไป เช่น มีการจารบอกถึงชื่อผู้แต่ง ปีที่แต่ง ชื่อผู้สร้าง และปีที่สร้าง คัมภีร์ไบเบิลนั้นๆ หรือมีการจารบอกถึงความปรารถนาของผู้สร้างซึ่งอาจเป็นหลักฐานในทางประวัติศาสตร์ได้ในการทำบัญชีคัมภีร์ไบเบิล ปฏิบัติได้ โดยเขียนเลขทะเบียนประจำคัมภีร์แล้วเขียนเครื่องหมาย/ตามด้วยเลขลำดับผูก เช่น คัมภีร์ ไบเบิลของวัดเขาแก้ว มัดที่ 1 เลขที่ 1/1-2,8 อาทิกมมวณณนา (ปจม) สมณฑปาสาทิกา วินยภูจกถา (พระอาทิกมม) แสดงว่าคัมภีร์ไบเบิลมัดนี้เป็นมัดที่ 1 เลขทะเบียนลำดับที่ 1 มี 1 คัมภีร์ (1 เรื่อง) จำนวน 3 ผูก คือ ผูกที่ 1 ผูกที่ 2 และ ผูกที่ 8 เขียนเลขทะเบียนตามลำดับผูก ดังนี้ 1/1, 1/2, และ 1/8 ส่วนชื่อเรื่องที่อยู่นอกวงเล็บเป็นชื่อเรื่องตามแบบฉบับ การตั้งชื่อคัมภีร์ไบเบิลตามหลักเกณฑ์การจัดหมวดหมู่ฯ ชื่อที่อยู่ในวงเล็บ เป็นชื่อตามที่ปรากฏที่ปกคัมภีร์ อักษรที่ใช้ในคัมภีร์นี้เป็นอักษรขอม ภาษาบาลี ฉบับล่องขาด เส้นจาร ไม่ประทับธรรมดา ไม่มีฉลาก ผ้าห่อทอลายดอกสีเปลือกมังคุด เป็นต้น

1.2 วัดบ้านแก่ง ตั้งอยู่เลขที่ 51 หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านแก่ง อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบสูง อยู่ริมแม่น้ำปิงฝั่งตะวันตก มีถนนรังสิโยทัยผ่านเป็นเส้นสัญจรทางทิศตะวันตกของวัด อาคารเสนาสนะต่างๆ มีอุโบสถสร้างมานานประมาณ 200 ปีลักษณะก่ออิฐถือปูนทรงไทยโบราณ ได้บูรณปฏิสังขรณ์อนุรักษ์ไว้เป็นแบบมหาอุด มีพระประธานในพระอุโบสถ เรียกว่า “หลวงพ่อดโต” อายุกว่า 200 ปี รอยพระพุทธรูปจำลอง ศิลปะสมัยสุโขทัยประดิษฐานอยู่ในมณฑป นอกจากนี้มีพระพุทธรูปปางต่างๆ อยู่ในวิหาร

วัดบ้านแก่ง เดิมมีนามว่า “วัดคงคาราม” เพราะตั้งอยู่ริมแม่น้ำแควปิง หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “แควคำแพง” ได้สร้างขึ้นเป็นวัดมาตั้งแต่ประมาณ พ. ศ. 2205 มีอุโบสถเป็นแบบพม่า ที่ เรียกว่า “โบสถ์มหาอุด” เพราะมีประตูเข้าออกด้านหน้าด้านเดียว ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ตั้งแต่ประมาณ พ. ศ. 2219 แต่เดิมนั้นบริเวณวัดนี้มักจะถูกน้ำเซาะตลิ่งพังทุกปี ต่อมาเมื่อทางราชการได้สร้างเขื่อนภูมิพลขึ้น ทำให้น้ำในแควปิงช่วงที่อยู่หน้าวัดน้ำได้ลดระดับและแห้งลง ทำให้เกิดเป็นแก่งขึ้นที่บริเวณหน้าวัดนี้ชาวบ้านจึงเรียกบ้านว่า บ้านแก่ง และวัดก็ได้ชื่อเปลี่ยนมาเป็น “วัดบ้านแก่ง”

ได้ดำเนินการคัดแยกคัมภีร์เป็นมัดรวมได้ 147 มัด 1647 ผูก เบื้องต้นได้ทำการคัดแยกคัมภีร์เป็นมัดและนับจำนวนผูก แยกตามหมวดได้ 11 หมวด ดังนี้ 1. หมวดกฎหมาย 15 เล่ม 2. หมวดคณิตศาสตร์ 3 เล่ม 3. หมวดจดหมายเหตุ 19 เล่ม 4. หมวดเบ็ดเตล็ด 3 เล่ม 5. หมวดตำราแปรธาตุ 1 เล่ม 6. หมวดตำราเวชศาสตร์ 165 เล่ม 7. หมวดตำราไสยศาสตร์ 53 เล่ม 8. หมวดตำราโหราศาสตร์ 9. หมวดธรรมคดี 27 เล่ม 10. หมวดวรรณคดี 75 เล่ม 11. หมวดอักษรศาสตร์ 5 เล่ม 12. รวมหนังสือสมุดไทย จำนวน 407 เล่ม พร้อมกับทำการแยกฉบับและใช้ผ้าห่อคัมภีร์นำเก็บใส่ตู้

2. **จังหวัดเพชรบูรณ์** ได้การจัดทำทะเบียนคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนา 4 วัด คือ

2.1 **วัดโฆษา** ตั้งอยู่เลขที่ 191 บ้านท่าช้าง หมู่ที่ 2 ตำบลห้วยไร่ อำเภอลำลูกก จังหวัดเพชรบูรณ์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ชาวบ้านเรียกว่า “วัดท่าช้าง” ตามชื่อบ้าน ได้สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2263 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาในราว พ.ศ. 2427

ได้ดำเนินการคัดแยกคัมภีร์เป็นมัดรวมได้ 163 มัด เบื้องต้นได้ทำการคัดแยกคัมภีร์เป็นมัดและนับจำนวนผูก พร้อมกับทำการแยกฉบับและใช้ผ้าห่อคัมภีร์นำไปใส่ตู้ จากการสำรวจพบว่า ทางวัดไม่ได้แยกเป็นหมวดหมู่ของคัมภีร์

2.2 **วัดท่ากกแก** ประวัติวัดและชุมชนบ้านท่ากกแก เดิมเรียกว่า “บ้านท่าข้าวแก” สันนิษฐานว่า เริ่มก่อตั้งเป็นชุมชนเมื่อประมาณปี พ.ศ.2323 สมัยกรุงธนบุรี พร้อมๆกับการก่อตั้งหมู่บ้านท่ากกโพธิ์และวัดโพธิ์ศรีสองคร (บ้านโพธิ์ศรีท่าสองคอน) มีหลักฐานที่บ่งชี้ว่า สร้างมาร่วมสมัยกับวัดโพธิ์ศรีสองคร คือสิมโบราณที่มีขนาดเล็กและพระประธานเก่าแก่ แต่ถูกกิ่งต้นโพธิ์หักลงมาทับพังเสียหาย ชาวบ้านได้รื้อเอาอิฐเก่านำไปก่อเป็นธาตุน้อยสององค์ แล้วจึงได้ว่าจ้างช่างจากเมืองน่าน มาก่อสร้างสิมขึ้นมาใหม่ครอบสิมเดิมซึ่งก่อสร้างจนแล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2478 โดยชาวบ้านจะช่วยกันนำดินจากคลองกาเกาะเลา(ฮ่องกุดกุง) นำมาปั้นอิฐยังปรากฏชื่อวังอิฐมาจนถึงทุกวันนี้ และนำปูนจากบ้านห้วยปูนนำมาก่อฉาบเป็นทรวดทรงมีเอวชั้นแบบสิมล้านช้างเวียงจันทร์ต่างๆ ไป แต่ประดับตกแต่งซ่อฟ้า (โหงั่ว) ใบระกาแกะสลักด้วยไม้เป็นศิลปะล้านนา มีคันทวยไม้สลักเป็นรูปต่างๆ ลวดลายปูนปั้นที่บริเวณฐานพระ เหนือบานหน้าต่างลายเครือเถา หน้าราหู ครุฑ ลิงเกาะเกี่ยว ที่โดดเด่นคือลายปูนปั้นรูปพญานาคเกี่ยวหกดตัวที่บริเวณเหนือซุ้มประตู ซ่างได้ก่อพระประธานองค์ใหญ่หนึ่งองค์และองค์เล็กอีกสององค์ด้วยอิฐและปูนมีลักษณะสวยงามแบบอย่างศิลปะเมืองน่าน (ล้านนาผสมลาวและไทลื้อ) ชาวบ้านเรียกกันว่า “พระเจ้าใหญ่” ภายหลังเมื่อประมาณปี พ.ศ.2535

วัดท่ากกแกถือเป็นศูนย์รวมชุมชน ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ที่โดดเด่นอันได้แก่ ประเพณีแห่ต้นปราสาทผึ้ง ไหลเรือไฟ ในทุกเดือนสิบเอ็ดของทุกปี ประเพณีบุญพระเวส ประเพณียกธงก่อพระทรายบุญปีใหม่สงกรานต์ และประเพณีอื่นที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนาและในหลักฮีตสิบสองครองสิบสี่

ได้ดำเนินการคัดแยกคัมภีร์เป็นมัดรวมได้ 46 มัด เบื้องต้นได้ทำการคัดแยกคัมภีร์เป็นมัดและนับจำนวนผูก พร้อมกับทำการแยกฉบับและใช้ผ้าห่อคัมภีร์นำไปใส่ตู้ จากการสำรวจพบว่า ทางวัดไม่ได้แยกเป็นหมวดหมู่ของคัมภีร์

2.3 **วัดราษฎร์ประดิษฐ์วราราม** ตั้งอยู่ที่บ้านหินโงน หมู่ที่ 1 ตำบลน้ำขุ่น อำเภอลำลูกก จังหวัดเพชรบูรณ์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย สร้างขึ้นเป็นวัดนับแต่วันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2482 โดยมีนายพาย เทพดวง บริจาคที่ดินให้เป็นที่สร้างวัด เนื้อที่ 3 ไร่เศษ ต่อมาชาวบ้านได้ร่วมใจกันซื้อเพิ่มเติมอีก 3 ไร่ นามวัดบางคนก็เรียกว่า “วัดบ้านหินโงน” ตามชื่อหมู่บ้าน

ได้ดำเนินการคัดแยกคัมภีร์เป็นมัดรวมได้ 59 มัด เบื้องต้นได้ทำการคัดแยกคัมภีร์เป็นมัดและนับจำนวนผูก พร้อมกับทำการแยกฉบับและใช้ผ้าห่อคัมภีร์นำใส่ตู้ จากการสำรวจพบว่าทางวัดไม่ได้แยกเป็นหมวดหมู่ของคัมภีร์

2.4 วัดโพธิ์กลาง ตั้งอยู่เลขที่ 152 บ้านท่าพล หมู่ที่ 4 ตำบลท่าพล อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบสูง สภาพแวดล้อมมีภูเขา ป่าไม้ แม่น้ำ และหมู่บ้านประชาชนล้อมรอบ อาคารเสนาสนะต่างๆ วัดโพธิ์กลาง สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ พ.ศ. 2420 เดิมเรียก “วัดชุมพล” บริเวณหมู่บ้านนี้เคยเป็นที่ตั้งทัพของพ่อขุนผาเมือง การสร้างอุโบสถครั้งแรกของวัดนี้ สร้างขึ้นในสมัยที่จังหวัดเพชรบูรณ์ขึ้นอยู่กับมณฑล

ได้ดำเนินการคัดแยกคัมภีร์เป็นมัดรวมได้ 28 มัด เบื้องต้นได้ทำการคัดแยกคัมภีร์เป็นมัดและนับจำนวนผูก พร้อมกับทำการแยกฉบับและใช้ผ้าห่อคัมภีร์นำใส่ตู้ จากการสำรวจพบว่าทางวัดไม่ได้แยกเป็นหมวดหมู่ของคัมภีร์

4.2 พัฒนาระบบการสืบค้นและดรรชนีค้นค่าของเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคเหนือตอนล่าง

การพัฒนาบัญชีบริการคัมภีร์โบราณ เป็นบัญชีของคัมภีร์โบราณที่เจ้าหน้าที่ได้ทำการลงทะเบียนคัมภีร์โบราณเรียบร้อยแล้ว เพื่อให้บริการแก่นักศึกษาและประชาชนทั่วไปทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ผู้ได้รับอนุญาตให้เข้าศึกษาค้นคว้าตามระเบียบการบริการเอกสารโบราณ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ลำดับที่ หมายถึง ลำดับที่ของเอกสารที่ลงทะเบียนตั้งแต่มัดแรกจนถึงมัดสุดท้ายของเอกสารที่ได้ลงทะเบียน

2. เลขทะเบียน หมายถึง เลขประจำผูกของคัมภีร์โบราณ ถ้าได้รับมอบจากต่างจังหวัด ให้ใช้ตัวย่อของจังหวัดที่รับมอบมาด้วย เช่น อย.บ. (พระนครศรีอยุธยา คัมภีร์โบราณ) ขบ.บ. (ชลบุรี คัมภีร์โบราณ)

3. ชื่อแบบฉบับ (ชื่อเรื่อง) หมายถึง การบันทึกชื่อของคัมภีร์โบราณตามหนังสือหลักเกณฑ์การจัดหมวดหมู่ และเรียกชื่อหนังสือประเภทตัวเขียนทางพระพุทธศาสนา แล้วใช้วงเล็บด้วยชื่อเรื่องหน้าปกคัมภีร์โบราณ

4. อักษร ได้แก่ อักษรที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณ โดยให้ลงชื่ออักษรทุกรูปแบบที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์โบราณ เช่น ขอม -ธรรมล้านนา ธรรมอีสาน เป็นต้น

5. ภาษา ได้แก่ ภาษาที่ใช้บันทึกในคัมภีร์โบราณ โดยให้ลงชื่อภาษาทุกภาษาที่ปรากฏในเอกสาร เช่น ภาษาบาลี ภาษาบาลี-ไทยล้านนา บาลี-มอญ-ไทย เป็นต้น

6. เส้น คือ เส้นอักษรที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณ เช่น จาร หมึก ดินสอ เป็นต้น

7. ไม้ประกับ คือ ชนิดของไม้ประกับที่ใช้ประกับคัมภีร์โบราณ เช่น ธรรมดา ซาดทึบ กำมะลอ เป็นต้น

8. ประวัติ หมายถึง การระบุถึงการได้มาซึ่งเอกสารโบราณ

9. จำนวนหมายถึง จำนวนคัมภีร์ และจำนวนผูกของคัมภีร์โบราณในแต่ละลำดับที่ที่ลงทะเบียน

10. ตู้ที่ (หิ้งที่) หมายถึง ตู้ที่ใช้เก็บคัมภีร์โบราณที่ได้ลงทะเบียนแล้ว เพื่อเตรียมให้บริการนักศึกษาและประชาชน

11. ชั้นที่ หมายถึง ชั้นที่เก็บคัมภีร์โบราณไว้ภายในหิ้งที่จัดไว้ เช่น 1/1, 2/5 เป็นต้น

12. หมายถึง มีข้อความใดๆ ที่สำคัญให้บันทึกลงในหมายเหตุ เช่น สภาพของเอกสาร, ผู้แต่ง, ผู้สร้าง, ปีที่สร้าง เป็นต้น

4.3 ได้ส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของวัดในเขตภาคเหนือตอนล่างในจังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 2 วัด คือ

1. **ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดโฆษา** เดิมคือศูนย์วัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลห้วยไร่ (วัดโฆษา) ตำบลห้วยไร่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ จัดตั้งขึ้นตามนโยบายของกระทรวงวัฒนธรรมที่ส่งเสริมให้ท้องถิ่นรวมตัวกันสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน เพื่อเป็นการปลูกฝังความเป็นไทยและวิถีชีวิตที่เหมาะสม เพิ่มคุณค่าทางวัฒนธรรม ตลอดจนสามารถนำไปพัฒนาผลผลิตของชุมชน เน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการบูรณาการร่วมกันทั้งกระบวนการความคิดและการปฏิบัติ จังหวัดเพชรบูรณ์ได้ดำเนินการตามนโยบายของกระทรวงวัฒนธรรม โดยจัดตั้งศูนย์บูรณาการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน “วัดโฆษา” ตำบลห้วยไร่

กลยุทธ์อนุรักษ์คัมภีร์โบราณแบบยั่งยืน ฉบับวัดโฆษา

สำหรับกลยุทธ์การอนุรักษ์คัมภีร์โบราณ แบบยั่งยืน ฉบับวัดโฆษา เป้าหมายหลัก คือ ทำอย่างไรประชาชนมีความสุขด้วยการประพฤติธรรม และนำความสุขนั้นเผยแพร่ต่อคนรุ่นหลังได้รับความสุขนั้นอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ทั้งนี้ทางวัดโฆษาได้มีนโยบายตาม กลยุทธ์ในการดำเนินงาน ซึ่งจะขอขยายความดังนี้

1. ด้านการสร้างตระหนักรู้ในการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณ (ศรัทธา) โดยเป้าหมายเพื่อให้บุคลากรในวัดโฆษา และ ชุมชน ในฐานะเจ้าของพื้นที่ ได้เห็นความสำคัญของสิ่งที่จะอนุรักษ์นอกจากผู้นำในวัดเห็นความสำคัญแล้วผู้นำชุมชน และประชาชนก็ต้องเห็นความสำคัญเช่นกันโดยปัจจุบันทางวัดได้ดำเนินการสร้างความตระหนักรู้ดังนี้

- แผนพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น

เริ่มแรกของการสร้างศรัทธาต่อคนในชุมชน คือ การพัฒนาวัดให้เป็นวัดจริง ๆ เพื่อประโยชน์แก่คนในชุมชน และ ผู้ที่ตัดสินใจที่จะมาร่วมบุญในพระพุทธศาสนา ทางวัดโฆษา จึงตัดสินใจ ในการเข้าร่วมการพัฒนาวัดตามแนวทาง ของหน่วยงานที่ดูแลวัดโดยตรง

- พัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ขั้นตอนนี้ หลังจากที่มีการปรับโครงสร้างพื้นฐาน และ การบริหารจัดการภายในวัดแล้ว อีกขั้นตอนหนึ่งที่สำคัญ คือ การเชื่อมโยงกับ บุคคลภายนอก เพื่อ ตอกย้ำ ให้เกิดศรัทธายิ่งขึ้น ของคนในชุมชนว่าพัฒนาแล้ว มีคนมาชื่นชม ให้กำลังใจ ในผลงานที่เกิดจากชุมชน เพื่อให้

ชุมชนเกิดความมั่นใจ ในแนวทางที่เขากำลังทำอยู่ให้ทำต่อไป และ ทำดียิ่ง ๆ ขึ้นไป รักษามาตรฐานในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา นอกจากจะเปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกได้เข้ามาชมผลงาน ของคนในชุมชนที่ช่วยกันพัฒนาวัดแล้ว ยังเป็นการสร้างรายได้ สร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจให้กับคนในชุมชน อันเป็นประโยชน์ระยะยาว ในการพัฒนาที่ยั่งยืน

2. ด้านการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ (ศีล) โดยเป้าหมายเพื่อให้ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการวางแผนและกำหนดวิธีการการอนุรักษ์คัมภีร์ร่วมกัน

3. การอนุรักษ์ (สมาธิ) โดยเป้าหมายเพื่อให้ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์คัมภีร์ไบเบิล และ เข้าถึงเนื้อหาในคัมภีร์ธรรม และมีจิตใจที่จดจ่อต่อสิ่งดีงาม เพื่อให้เกิดบุญและกุศล โดยในขั้นนี้ โดยการกำหนดให้มีการอนุรักษ์คัมภีร์ ในรูปแบบกิจกรรม ประเพณี และ เทศกาล ต่างๆ

4. ด้านการจัดทำแหล่งเรียนรู้และสร้างเครือข่าย (ปัญญา) โดยเป้าหมายเพื่อรวบรวมข้อมูลที่ได้ จัดทำเป็นฐานข้อมูลและสารสนเทศที่เป็นประโยชน์โดยเฉพาะด้านการอนุรักษ์คัมภีร์ไบเบิล ตลอดจน ข้อมูลอื่น ๆ ด้านศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี หรือ แม้แต่อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับคัมภีร์ธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดแสดง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ พัฒนาการอนุรักษ์คัมภีร์ไบเบิล ให้เหมาะกับยุคสมัยต่อไป

5. ด้านการถ่ายทอดและเผยแพร่ (เมตตา) โดยเป้าหมายเพื่อนำความรู้ที่ได้จากการอนุรักษ์คัมภีร์ไบเบิลที่ได้ทำสำเร็จแล้วเผยแพร่ ไปยังสาธารณชน ซึ่งอาจจะเป็นแรงบันดาลใจ มาช่วยกันอนุรักษ์ที่วัดโฆษา เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการอนุรักษ์คัมภีร์ไบเบิลและภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. **ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านท่ากกแก** จากเหตุข้อพิพาทระหว่างเมืองเวียงจันทน์และเมืองหลวงพระบางจนเกิดสงครามใหญ่เมื่อปี พ.ศ. 2250 จึงเป็นเหตุให้ผู้คนอพยพหนีภัยสงครามเข้ามาตั้งถิ่นฐานจนเกิดเป็นชุมชนขึ้นในหลายพื้นที่รวมถึงเมืองหล่มในขณะนั้นและปี พ.ศ. 2321 พระเจ้าตากสินมหาราช ได้ส่งกองทัพเข้าตีเมืองเวียงจันทน์ ผลปรากฏว่าสยามตีได้เมืองจำปาศักดิ์เมืองเวียงจันทน์ และเมืองหลวงพระบาง ทั้งสามเมืองจึงตกเป็นประเทศราชของสยามกองทัพสยามได้กวาดต้อนราษฎรชาวเมืองเวียงจันทน์ และเมืองหลวงพระบาง เข้ามาอยู่ในเขตของสยามหลายพื้นที่รวมถึงเมืองหล่มจึงเป็นเหตุของการเพิ่มจำนวนชาวลาวที่มากขึ้น ทำให้พระสุริยวงษามหากษัตริย์เดชชนะสงครามเจ้าเมืองหล่ม ได้ย้ายเมืองหล่มไปสร้างใหม่บริเวณบ้านท่ากกโพธิ์ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำป่าสักในปี พ.ศ. 2325 โดยเรียกเมืองที่สร้างใหม่ว่าเมืองหล่มสัก ส่วนเมืองเดิมเรียกว่าหล่มเก่า หรือเมืองเก่า และขยับขยายมาเป็นบ้านท่ากกแก เพื่อแสวงหาที่ดินทำมาหากิน

(1) ความสำคัญของงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางพุทธศาสนาของชาวอีสาน ยังมีความเชื่อตามตำนานเรื่องหนึ่งในสมัยพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปจำพรรษาเป็นปีที่ 7 บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ทรงแสดงอิทธิธรรมปฏิกรณ์แก่พุทธมารดาเป็นการตอบแทนพระคุณจนกระทั่งบรรลุโสดาบัน ครั้นถึงในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 ซึ่งเป็นวัน “มหาปวารณาออกพรรษา” พระพุทธองค์กำหนดเสด็จสู่เมืองมนุษย์พระอินทร์จึงเนรมิตบันไดขึ้น 3 ชั้น คือ บันไดทองคำ บันไดเงิน และบันไดแก้วมณี เชิงบันไดทั้ง 3 นี้ตั้งอยู่ประตูเมืองสังกัสสนคร ก่อนเสด็จลงพระพุทธเจ้าประทับยืนบนยอดเขาสิเนรุราชเพื่อทรงทำ “โลกนิวรรณ์ปาฏิหาริย์” โดยทรงแลดูเบื้องบนปรากฏมีเนินเป็นอันเดียวกันถึงพรหมโลกทรงแลดูข้างล่างก็ปรากฏมีเนินเป็นอันเดียวกัน ถึงอเวจีนครทรงแลดูรอบทิศจักรวาลหลายแสนโกฏิกัปรากฏเป็นเนินเดียวกัน (หมายถึง สวรรค์ มนุษย์และนรก ต่างมองเห็นซึ่งกันและกัน) จึงเรียกวັນนี้ว่า “วันพระเจ้าเปิดโลก”

(2) การอนุรักษ์งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแก

เป็นงานประเพณีที่เกิดจากความศรัทธาของชาวบ้าน ที่มีต่อพระพุทธศาสนา และความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติชุมชน บ้านท่ากกแกให้ความสำคัญกับงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง เพราะมีความเชื่อว่าการทำบุญด้วยปราสาทผึ้ง ถือเป็นบุญกุศลสูงส่งมีคติอยู่ 2 อย่าง คือ ถวายเป็นพุทธบูชาเพื่ออธิษฐานกับตัวเอง ตายไปจะได้มีที่อยู่อาศัย พัฒนาการของงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแก สามารถแบ่งได้เป็น 3 ยุค โดยใช้การแบ่งตามช่วงเวลาที่เกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก ดังนี้

(2.1) ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในช่วงก่อน พ.ศ. 2550 ในอดีตการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจะจัดตรงกับวันออกพรรษา คือ วันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 นิยมจัดงานให้แล้วเสร็จภายในวันเดียวโดยช่วงเช้าหลังจากกลับจากทำบุญที่วัดก็จะมารวมตัวกันที่บ้านเจ้าภาพเพื่อช่วยกันจัดทำต้นปราสาทผึ้ง โดยชาวบ้านที่มีความปรารถนาที่จะเป็นเจ้าภาพจัดทำต้นปราสาทผึ้งไปถวายที่วัดจะแจ้งความจำนงแก่พระภิกษุสงฆ์ และปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างชาวบ้านกับผู้นำชุมชนถึงกำหนดการในการแห่ต้นผึ้งไปถวายที่วัดสถานที่ที่ใช้จัดทำต้นปราสาทผึ้งจะเป็นที่บ้านของเจ้าภาพวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดทำต้นปราสาทผึ้งได้จากการจัดหาจากป่าในหมู่บ้าน และชาวบ้านช่วยกันนำมาทำบุญเมื่อจัดทำต้นปราสาทผึ้งเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะนำไปร่วมขบวนแห่ทางเรือที่ท้ายหมู่บ้าน ในขบวนจะมีการตีกลองเป่าแคนแห่แห่กันไปอย่างสนุกสนานตามลำน้ำป่าสัก เพื่อที่จะนำต้นปราสาทผึ้งไปทอดที่วัดท่ากกแก

(2.2) ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในช่วงแห่งการฟื้นฟู (พ.ศ. 2550-2556) การจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งแห่งการฟื้นฟูได้มีการปรับเปลี่ยนกำหนดการจัดงานจากเดิมที่จัดขึ้นในวันออกพรรษามาเป็นจัดพร้อมกันงานทอดกฐินซึ่งจะจัดขึ้นระหว่างเดือน 11 จนถึงเดือน 12 ของทุกปี (2.3) ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งกับการเข้ามามีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐ (พ.ศ. 2557-ปัจจุบัน) การดำเนินงานฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ในยุคนี้ยังคงจัดงานในช่วงระหว่างเดือน 11 จนถึงเดือน 12 พร้อมกับงานทอดกฐินของบ้านท่ากกแก และยังได้มีการเพิ่มเติม

กิจกรรมอีกมากมาย เช่น กิจกรรมการแสดงฟ้อนกลองโบราณ แฟชั่นโชว์เครื่องแต่งกายของวัฒนธรรมไทหล่ม การจำลองวิถีชีวิตของไทหล่ม ผู้บ่าวเป่าแคนผู้สาวเข็นฝ้าย กิจกรรมการแสดงเส็งกลองหาง และตลาดพื้นบ้านไทหล่ม เพื่อเป็นการดึงดูดชาวบ้าน และนักท่องเที่ยวให้เข้ามาร่วมงานประเพณีแห่งปราสาทผึ้ง

(3) กระบวนการฟื้นฟูงานประเพณีแห่งปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแก

ชุมชนบ้านท่ากกแกเป็นชุมชนที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษชาวลาวที่อพยพมาจากเมืองหลวงพระบาง และเมืองเวียงจันทน์ ยึดถือประเพณีเก่าแก่ตามแบบประเพณีของชาวลาว คือ ฮีต 12 (ประเพณี 12 เดือน) มีวิถีการดำเนินชีวิต และการอยู่ร่วมกับแบบเครือญาติ มีการช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกัน ส่วนใหญ่จะทำนาปลูกพืชผักสวนครัวไว้กินภายในครัวเรือน และเลี้ยงสัตว์เป็นอาหารหากินตามฤดูกาล คนในชุมชนนับถือพระพุทธศาสนา และมีความเชื่อในเรื่องของการนับถือผี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ

กระบวนการฟื้นฟูงานประเพณีแห่งปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแก ได้รับความร่วมมือจากผู้สูงอายุในหมู่บ้าน นอกจากนี้ ยังได้ชักชวนกลุ่มผู้นำชุมชนเยาวชน และหน่วยงานภาครัฐ ที่เข้ามาเป็นกลุ่มขับเคลื่อนในการฟื้นฟูงานประเพณีแห่งปราสาทผึ้ง ก็ถือเป็นกำลังหลักในการเข้ามาผลักดันกระบวนการฟื้นฟูงานประเพณีแห่งปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก ให้เป็นที่รู้จักของชาวจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้มีขั้นตอนในการฟื้นฟูงานประเพณีแห่งปราสาทผึ้ง ดังนี้

ขั้นตอนที่หนึ่ง มีการรวมกลุ่มการฟื้นฟูงานประเพณีแห่งปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก โดยการนำของพระสมุห์ไพโรศาล ภทรมณี ร่วมกับกลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านมาแต่ดั้งเดิม ที่ได้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของงานประเพณีแห่งปราสาทผึ้ง ที่เกิดขึ้นในชุมชน และมีความรู้เกี่ยวกับการจัดงานประเพณีแห่งปราสาทผึ้ง ที่เป็นความรู้ที่ได้มีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนในการจัดทำต้นปราสาทผึ้ง การจัดทำดอกผึ้ง และข้าวของเครื่องใช้ในพิธี

ขั้นตอนที่สอง ปรับเปลี่ยนช่วงเวลาในการจัดงานประเพณีแห่งปราสาทผึ้งจากเดิมงานประเพณีแห่งปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแก จะจัดตรงกับวันออกพรรษาคือวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 แต่เมื่อเกิดกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จึงได้มีการปรับเปลี่ยนช่วงเวลาในการจัดงานมาเป็นจัดพร้อมกับงานทอดกฐิน ซึ่งจะจัดขึ้นระหว่างเดือน 11 จนถึงเดือน 12 ของทุกปี

ขั้นตอนที่สาม ได้มีการจัดตั้งชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม กลุ่มมูลมังบ้านท่ากกแกขึ้นในปี พ.ศ. 2555 จากการที่ได้มีการชักชวน กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้นำชุมชนกลุ่ม ชาวบ้าน และเยาวชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูงานประเพณีแห่งปราสาทผึ้ง ซึ่งการดำเนินการดังกล่าว ส่งผลให้ชุมชนมีความใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่สี่ การพัฒนารูปแบบการดำเนินงานชุมชนบ้านท่ากกแก ได้พัฒนารูปแบบของงานประเพณีแห่งปราสาทผึ้ง โดยในปี 2554 ได้จัดให้มีขบวนแห่ทางบกขึ้นมาเป็นปีแรกเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์งานประเพณีแห่งปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก เห็นความสำคัญของ

งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งซึ่งเป็นงานประจำปีของท้องถิ่นตามแบบประเพณีของชาวลาวได้ทำปราสาทผึ้งเข้าร่วมในงานประเพณีถึง 4 ต้น นอกจากนี้ ยังได้จัดขบวนแห่ทางบกขึ้นโดยจัดให้มีวงดนตรีพื้นบ้านนำขบวน ประกอบด้วยเครื่องดนตรีใช้กลองปี่ กลองหาง ฉาบ ฝรั่งแคน และพิณร่วมบรรเลงแห่ไปในขบวน อีกทั้งยังได้มีการรณรงค์ให้แต่งกายชุดพื้นเมืองเข้าร่วมงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง เพื่อเป็นการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่สืบทอดมาจากชาวลาว

ขั้นตอนที่ห้า การเข้ามามีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐ จากการทำชาวบ้านได้รวมกลุ่มคนในหมู่บ้านจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแก จนทำให้งานเริ่มเป็นที่รู้จักของหมู่บ้านใกล้เคียงจึงทำให้หน่วยงานภาครัฐเกิดความสนใจ ในงานประเพณีดังกล่าว และเข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง โดยเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 ได้บรรจุเป็นแผนการดำเนินงานประจำปีของเทศบาลตำบลเดี่ยว สภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยเฉพาะประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นผู้หนึ่งที่มียุทธศาสตร์สำคัญ ในการฟื้นฟูประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

ขั้นตอนที่หก ทำให้งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแก เป็นที่รู้จักของคนในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยการประชาสัมพันธ์งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง การนำวิธีการประดับตกแต่งต้นปราสาทผึ้ง การจัดขบวนแห่ต้นผึ้ง การแห่ของของชุมชนบ้านท่ากกแก และการแต่งกายของไทยลุ่ม และนำการสาธิตวิธีการแห่ของ การสาธิตการทำดอกไม้ และนำผ้าทอพื้นบ้านของชุมชน

ขั้นตอนที่เจ็ด การทำให้เป็นกิจวัตรซึ่งงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก จะจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีเพื่อเป็นการสืบทอดและอนุรักษ์งานประเพณีของท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป นอกจากนี้ ยังได้มีการสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านท่ากกแก เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านให้แก่เยาวชนและประชาชนที่สนใจเข้าไปศึกษาเรียนรู้ข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนบ้านท่ากกแก ภายในศูนย์ได้จัดให้มีการแสดงผ้าทอพื้นบ้านท่ากกแกที่มีอายุตั้งแต่ 70-100 ปี

ดังนั้น การฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแก จึงเป็นการดำเนินการเพื่อฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ไม่ให้จางหายไปจากชุมชนอันเป็นเหตุมาจากการรับวัฒนธรรมต่างถิ่นเข้ามาในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องวิถีการดำเนินชีวิตการแต่งกาย อาหารการกิน และที่อยู่อาศัย อีกทั้งยังเป็นการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จากกระบวนการฟื้นฟูงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ที่ได้มีการรวมกลุ่มคนในชุมชนเพื่อร่วมกันฟื้นฟูงานประเพณีของท้องถิ่น โดยการสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกความเป็นท้องถิ่น และการหยิบยกประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น และวิถีการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่น มาบอกเล่าถึงเรื่องราวในอดีตมาถ่ายทอด ให้แก่คนในชุมชน และเยาวชนให้เห็นคุณค่า การนำองค์ความรู้จากคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาเรื่อง อานิสงค์ฆาสารทเผ็ง (ปราสาทผึ้ง) อักษรธรรมอีสาน มาในการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง เป็นการสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านการฝึกปฏิบัติ ดังนั้น

หน่วยงานทางการศึกษา ควรมีการกำหนดหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่น เกี่ยวกับงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง และภูมิปัญญาพื้นบ้านในด้านอื่นๆ ในรูปแบบเอกสารเพื่อให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้วัฒนธรรมพื้นฐานของตนควบคู่ไปกับวิทยาการสมัยใหม่ เป็นการปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่มีความตระหนักถึงความสำคัญของงานประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นอันจะนำไปสู่การทวงแหวนรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นต่อไป

5. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาคัมภีร์โบราณภาคเหนือตอนล่าง ควรนำองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาที่มีคุณค่า โดยการยกคัมภีร์อันสงฆ์และคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่างๆ ของคัมภีร์โบราณภาคเหนือตอนล่างมาเป็นกรณีศึกษา จึงมีความคิดเห็นในเบื้องต้น เพื่อเป็นข้อเสนอแนะในการเรียนรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมพระพุทธศาสนาล้านหรือวรรณกรรมของไทย ดังนี้

5.1 ข้อเสนอแนะในระดับองค์กร

1. สถาบันสงฆ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมอนุรักษ์คัมภีร์โบราณตามวัด และสถานที่ต่างๆ ให้อยู่สภาพที่ดีและเหมาะสมกับการศึกษาค้นคว้า

2. สถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตวิทยาลัยสงฆ์ต่างๆ ควรส่งเสริมให้นิสิต และประชาชนได้เรียนรู้ภาษาถิ่นและวรรณคดีท้องถิ่นต่างๆ เพื่อที่จะได้นำความรู้ไปศึกษาค้นคว้าวรรณกรรมในท้องถิ่นของตน และนำมาแปลหรือเผยแพร่ต่อสาธารณชน เพื่อที่จะประยุกต์ใช้กิจกรรมในสังคม

3. ควรจัดโครงการศึกษา ตีความ ขยายความ ปรีวรรต และการวิเคราะห์เปรียบเทียบ เพื่อนำความรู้จากวรรณกรรมพระพุทธศาสนาออกไปปรับใช้ในศาสตร์ต่างๆ เช่น ปรัชญา กฎหมาย จริยศาสตร์ จิตวิทยา จักรวาลวิทยา ฯลฯ

4. ควรส่งเสริมการทำนิตยสาร หรือบัญชีรายชื่อคัมภีร์ธรรมต่างๆ ที่ปรากฏในวัดต่างๆ หรือเพื่อให้สะดวกต่อการศึกษาค้นคว้า

5.2 ข้อเสนอแนะสำหรับท้องถิ่น

1. บุคคลและองค์กรในท้องถิ่นควรร่วมมือในการอนุรักษ์ และให้ความสำคัญต่อคัมภีร์โบราณในท้องถิ่นของตน เพื่อที่จะนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในกิจกรรม ประเพณีของท้องถิ่น

2. ควรนำวรรณกรรมที่มีความสำคัญในด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรมมาเป็นหนังสือเรียน หรือหลักสูตรในสถาบันการศึกษา ทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับชาติ

3. ควรมีการชำระหรือแปลวรรณกรรมที่มีความสำคัญและเผยแพร่ให้ประชาชนได้เรียนรู้และศึกษามากขึ้น โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้ในประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่น

4. ทำการอนุรักษ์ใน 2 ลักษณะ คือ อนุรักษ์เพื่อเอาบุญโดยใช้ประเพณีเป็นสื่อกลางในการอนุรักษ์ และการอนุรักษ์เพื่อวิชาการ คือ การค้นคว้า วิจัยและศึกษาอย่างเป็นระบบโดยให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ

5. ควรมีการศึกษาวิเคราะห์ในคัมภีร์ธรรมอื่นๆ ในลักษณะของการวิจัยและวิทยานิพนธ์ ที่เชื่อมโยงความรู้ ความเข้าใจในบริบทต่างๆ

5.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้างต่อไป

1. ควรมีการศึกษา ปรีวรตคัมภีร์โบราณภาคเหนือตอนล่าง ที่มีความสำคัญ โดยเฉพาะที่มีอยู่ในวัดต่างๆ เช่น วัดเขาแก้ว และวัดบ้านแก่ง เพื่อนำความองค์ความรู้และภูมิปัญญา มาประยุกต์ใช้

2. ควรมีการศึกษาประวัติของพระเถระที่มีบทบาทในการอนุรักษ์คัมภีร์คัมภีร์โบราณภาคเหนือตอนล่าง

3. ควรศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ทางด้านพระพุทธศาสนาข้ามพรมแดนที่เชื่อมโยงประเพณีวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

4. ควรมีการศึกษากระบวนการจัดการความรู้และการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นที่มีความเกี่ยวข้องกับบรรณกรรมล้านช้าง

เอกสารอ้างอิง

ศิลปากร, กรม. กองหอสมุดแห่งชาติ. **หลักเกณฑ์การจัดหมวดและเรียกชื่อหนังสือประเภทตัวเขียนทางพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ: แผนกหนังสือตัวเขียนและจารึก กองหอสมุดแห่งชาติกรมศิลปากร, 2511.

ศิลปากร, กรม. **คัมภีร์ใบลานฉบับหลวงในสมัยรัตนโกสินทร์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2546.

ศิลปากร, กรม. สำนักหอสมุดแห่งชาติ. **คู่มือปฏิบัติงานเกี่ยวกับเอกสารโบราณ**. กรุงเทพฯ: กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2548.

ศิลปากร, กรม. สำนักหอสมุดแห่งชาติ. **คู่มือสำรวจ จัดทำ รวบรวมทรัพยากรสารสนเทศเอกสารโบราณประเภทคัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทย**. กรุงเทพฯ สำนักหอสมุดแห่งชาติ, กรมศิลปากร, 2552.

หนังสือเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ, **วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดลพบุรี**, พิมพ์ครั้งที่ 1.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ, **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดเพชรบูรณ์**, (กรุงเทพฯ : ศุภสภาลาดพร้าว). 2543).

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ, สำนักศิลปากรที่ 4 ลพบุรี, กรมศิลปากร, **รายงานการสำรวจเบื้องต้นแหล่งโบราณคดีบ้านห้วยใหญ่ใต้**, (เพชรบูรณ์ : อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ).2553. (อัดสำเนา) (สรุปความ)